

Д. С. Пяцюк (Беларусь)

СТАРОНКІ «БЕЛАРУСКА-РУСКАГА ВІЗУАЛЬНАГА СЛОЎНІКА НЕАФІЦЫЙНЫХ МІКРАТАПОНІМАЎ ГОРАДА МІНСКА»

Тапонімы і мікратапонімы з'яўляюцца бясцэннай крыніцай вывучэння гісторыі мовы, народнай творчасці, гарадскога фальклору, вераванняў, побыту народа, раскрываюць шэраг гістарычных загадак. Мікратапонімы цесна звязаны з дзейнасцю і бытам людзей, якія па ўласных назвах арыентуюцца ў межах адной мясцовасці, напрыклад, горада. Менавіта таму ў іх захоўваюцца ўказанні на заняткі людзей у мінулым, на іх быт, на былыя паселішчы, раслінны і жывёльны свет, на архітэктурную збудаванні і г. д. Дзякуючы вывучэнню мікратапонімаў можна выявіць і прасачыць характэрныя прыкметы ў намінацыі ўнутрыгарадскіх аб'ектаў. У артыкуле звернем увагу на некаторыя неафіцыйныя мікратапонімы горада Мінска і паспрабуем даць іх лексікаграфічнае апісанне. Вядома, што асноўнымі шляхамі і спосабамі ўтварэння гарадскіх неафіцыйных мікратапонімаў з'яўляецца метафарызацыя, абрэвіяцыя, усячэнне каранёў, ці апо'капа, асноваскладанне, універбацыя (сцяжэнне), каламбур, фанетычная (гукавая) асацыяцыя, фанематычная варыянтнасць лексем, полісемія (мнагазначнасць) [1, с. 187–188]. У артыкуле разгледзім толькі тыя назвы вуліц, плошчаў, будынкаў, устаноў і інш. горада Мінска, якія ўтвораны шляхам універбацыі (сцяжэння). *Універбацыя (сцяжэнне)* (ад лац. *unus* – адзін + *verbum* – слова) – утварэнне аднаго слова на месцы намінатыўнага словазлучэння. Гэты тэрмін ужываецца для абазначэння як спосабу абрэвіяцыі, так і ўтварэння аднаго слова на базе атрыбутыўнага кампанента састаўной назвы шляхам суфіксацыі, пры гэтым самым прадуктыўным суфіксам з'яўляецца суфікс -к. Суфіксальная універбацыя, як і абрэвіяцыя, – адзін са спосабаў *кампрэсіўнага словаўтварэння*. Шляхам універбацыі (сцяжэння) утварыліся, напрыклад, наступныя мікратапонімы:

Каза', -ы, ж. рус. **Коза'**. Канцэртная зала «Мінск» (вул. Кастрычніцкая, 5) / Концертный зал «Минск» (ул. Октябрьская, 5). Назва ўтворана спосабам кампрэсіўнага словаўтварэння (абрэвіяцыя): *канцэртная зала*.

«Мінск» – канцэртная зала ў Мінску, размешчаная на вул. Кастрычніцкай, 5, на беразе ракі Свіслач. Пабудавана ў 1987 г. як Дом палітычнай асветы па праекце архітэктараў Л. Пагарэлава, Ю. Кустова, Л. Кустовай, А. Чадовіча. З 1991 г. называўся грамадска-палітычным цэнтрам, цяпер Рэспубліканскі культурна-асветны цэнтр. У будынку таксама размяшчаюцца рэстаран «Родны кут», Галерэя нацыянальнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, юрыдычны факультэт БІП – Інстытут правазнаўства.

Каме'ньчыкі, -аў, толькі мн. л. рус. **Ка'мешки**. Рэстаран «Каменная кветка», зараз кітайскі рэстаран-бар «Панда» (вул. Талбухіна, 18) / Ресторан «Каменный цветок», сёчас кітайскі рэстаран-бар «Панда» (ул. Толбухина, 18). Назва абумоўлена скарачэннем структурнага складу састаўных найменняў (універбацыя (сцяжэнне) + суфіксацыя).

Круглы будынак на вуліцы Талбухіна, дзе размяшчаўся знакаміты ў мінулым рэстаран «Каменная кветка», атрымаў другое жыццё. Пасля рэканструкцыі тут адкрыўся кітайскі рэстаран-бар «Панда». «Каменную кветку» адкрылі ў 1970 г. – гэта быў першы мінскі рэстаран, які працаваў нават па начах. Першапачаткова сцены будынка былі шклянымі, што адпавядала новым павевам у архітэктуры таго часу. Паводле задумы архітэктараў, вобраз каменнай кветкі сімвалізуе калона-сцябло ў цэнтральнай частцы будынка і разбежныя па столі пялёсткі. Падчас рамонту гэтыя элементы захавалі. А вось планіроўка залы змянілася – з'явіўся другі паверх.

Кулёк, -а, м. р. рус. **Кулёк**. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў (вул. Рабкораўская, 17) / Белорусский государственный университет культуры и искусств (ул. Робкоровская, 17). Назва абумоўлена скарачэннем структурнага складу састаўных найменняў (універбацыя (сцяжэнне) + суфіксацыя).

Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (БДУКМ) была створана на базе Мінскага інстытута культуры, які пачаў функцыянаваць у 1975 г. У 1993 г. Мінскі інстытут культуры пераўтвораны ў Беларускі ўніверсітэт культуры. Адбылася маштабная рэарганізацыя факультэтаў і кафедраў, што прывяло да падрыхтоўкі спецыялістаў па новых спецыяльнасцях і спецыялізацыях. У структуру БДУКМ уваходзяць 4 факультэты

(факультэт культуралогіі і сацыяльна-культурнай дзейнасці, факультэт музычнага і харэаграфічнага мастацтва, факультэт мастацкай культуры, факультэт інфармацыйна-дакументных камунікацый).

Лужо'к, -а, м. р. рус. **Лужо'к**. Мікрараён «Зялёны Луг» / Микрорайон «Зелёный Луг». Назва абумоўлена скарачэннем структурнага складу састаўных найменняў (універбацыя (сцяжэнне) + суфіксацыя).

Менавіта дзякуючы леспаркавай зоне раён «Зялёны луг» – самы чысты па экалагічных паказчыках раён Мінска. Раней лясны масіў адносіўся да вёскі Зялёны луг Мінскага раёна. Цяпер жа гэта паўнапраўны сталічны раён з многімі плюсамі, сярод якіх выдатная інфраструктура, чыстае паветра, даступнасць да цэнтра Мінска. Леспаркавая зона праходзіць практычна праз увесь раён. Яна ўключае ў сябе Сляпянскую водную сістэму: розныя вадасховішчы, каналы. У гады СССР гэта праца беларускіх архітэктараў была ўдасцоена высокай узнагароды па тых часах – Ленінскай прэміі.

Ме'дзік -а, м. р. рус. **Ме'дик**. Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт (пр-т Дзяржынскага, 83). Сін.: **Мед, Меду'н** / Белорусский государственный медицинский университет (пр-т Держинского, 83). Син.: **Мед, Меду'н**. Назва абумоўлена скарачэннем структурнага складу састаўных найменняў (універбацыя (сцяжэнне) + суфіксацыя).

Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт – вядучая вышэйшая медыцынская навучальная ўстанова Рэспублікі Беларусь, якая мае заслужаны міжнародны аўтарытэт і прызнанне. Пачатак яго гісторыі датуецца 1921 г., калі было абвешчана аб адкрыцці Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, у склад якога ў той час уваходзіў і медыцынскі факультэт, які ў 1930 г. стаў самастойнай навучальнай установай. У 2001 г. Мінскі дзяржаўны медыцынскі інстытут перайменаваны ў дзяржаўную вядучую вышэйшую навучальную ўстанову «Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт».

Тро'йка, -і, ж. р. рус. **Тро'йка**. Траецкае прадмесце (вул. Старавіленская, 10) / Троицкое предместье (ул. Старовиленская, 10). Назва абумоўлена скарачэннем структурнага складу састаўных найменняў (універбацыя (сцяжэнне) + суфіксацыя).

Траецкае прадмесце (Траецкая гара) – гістарычны раён Мінска на мысе левага берага Свіслачы насупраць Верхняга Горада, вусця Нямігі і колішняга замка. Першапачаткова быў гандлёва-адміністрацыйным цэнтрам старадаўняга Менска. На захадзе ад Траецкай гары месцілася Замчышча, на паўночным захадзе – Татарскія Агароды і Старосцінская Слабада, на поўначы –

Старажоўка, на ўсходзе – Залатая Горка, на поўдні – цэнтральныя раёны Высокі і Нізкі Рынак. На тэрыторыі прадмесця быў размешчаны першы каталіцкі храм Менска. Тут таксама некалі знаходзіліся Свята-Узнясенскі манастыр з аднайменнай царквой, Свята-Барысаглебская царква, жаночы базыльянскі манастыр Святой Тройцы (захаваўся часткова), касцёл і манастыр каталіцкага манаскага ордэна марыявітак. Цяпер прадмесце з’яўляецца адным з самых любімых месцаў адпачынку ў горадзе і сімвалам беларускай сталіцы. Паводле розных версій, назва прадмесця паходзіць ад назвы старажытнага Траецкага касцёла, заснаванага вялікім князем літоўскім і каралём польскім Ягайлам, або ад назвы абарончага рэдута Святой Тройцы, які знаходзіўся каля Барысаўскай заставы, або ад назвы царквы Святой Тройцы ці Свята-Траецкага жаночага манастыра.

Со́фачка, -і, ж. р. рус. **Со́фочка**. Завулак Соф’і Кавалеўскай / Переулоч Соф’и Ковалевской. Назва абумоўлена скарачэннем структурнага складу састаўных найменняў (універбацыя (сцяжэнне) + суфіксацыя).

Завулак Соф’і Кавалеўскай – завулак у Маскоўскім раёне Мінска, названы ў гонар вучонага С. К. Кавалеўскай. Завулак С. Кавалеўскай мае незвычайную форму: спачатку ён цягнецца няроўнай лініяй уздоўж чыгуначнага палатна і амаль пасярэдзіне раздзяляецца перпендыкулярнай няроўнай лініяй, якая ідзе ад вул. Машыністаў да гаражоў і таксама з’яўляецца часткай завулка Кавалеўскай. Ад вул. Сямашкі завулак Кавалеўскай аддзяляе рака Мышка.

Як сведчыць прааналізаваны матэрыял, вяхары горада часта даюць неафіцыйныя назвы ўнутрыградскім аб’ектам менавіта праз трансфармацыю афіцыйнага наймення. Для стварэння больш зручных і кароткіх намінацый выкарыстоўваюцца спосабы кампрэсіўнага словаўтварэння: *суфіксальная ўнівербацыя, нульсуфіксацыя, абрэвіяцыя (складовая і ініцыяльная)*. На прыкладах, якія былі прыведзены ў артыкуле, можна пабачыць, што з цягам часу доўгія, нязручныя ў размове афіцыйныя мікратапонімы спрашчаюцца, набылі больш ёмікі характар. Гэта звязана з тым, што тэмп жыцця ў горадзе павялічваецца, таму і адбываецца скарачэнне афіцыйных мікратапонімаў шляхам універбацыі.

Літаратура

1. Пархоменка, Я. У., Гарадская неафіцыйная мікратапаніміка Мінска / Я. У. Пархоменка, Н. П. Лобань // Дзявятыя Танкаўскія чытанні (да 100-годдзя ўніверсітэта) : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 26 верас. 2014 г. / Беларус. дзярж. пед. ун-т ; рэдкал. : В. Д. Старычонок, І. М. Гоўзіч, Н. В. Заяц ; адк. рэд. В. Д. Старычонок. – Мінск, 2014. – С. 185–189.

Н. А. Радзіваноўская (Беларусь)

АЙКОНІМЫ БЕЛАРУСІ, СУАДНОСНЫЯ З НАЗВАМІ ЧАСТАК РАСЛІН

Сярод лексем, якія выкарыстоўваюцца для ўтварэння айконімаў гэтай групы, найбольш прадуктыўнымі з'яўляюцца *арэх*, *бяроста*, *корань*, *качан*, *колас*, *галіна*.

Зафіксавана 13 айконімаў (31 населены пункт), якія суадносяцца з лексмай *арэх*: *Арэхава* (*Бабр.*, *Віц.*, *Гарад.*, *Люб.* да 1973, *Малар.*, *Стол.*), *Арэхі* (*Віц.*), *Арэшанка* (*Чашн.*), *Арэшанкі* (*Віц.*), *Арэшкавічы* (*Бярэз.*, *Пух.*) і інш. Магчыма, што ўтваральнай асновай у айконімах *Арэхава*, *Арэхі*, *Арэшкавічы* былі антрапонімы *Арэхаў*, *Арэх*, *Арэшка* [1, с. 24].

У беларускай мове лексема *арэх* звычайна ўжываецца са значэннем 'плод, семя ў выглядзе ядра ў цвёрдай скарупцы' [5, I, с. 272]. Але гэтае ж слова абазначае і 'выпадкава не ўзараны ўчастак зямлі' [9, I, с. 159]. Таму некаторыя айконімы маглі ўтварыцца ад лексемы з такім значэннем.

Асобна трэба разгледзець айконімы *Рэкатка* (*Гор.*), *Рэкта* (*Бых.*, *Гор.*, *Жлоб.*, *Раг.*, *Слаўг.*), *Рэкта-Міхайлаўка* (*Слаўг.*), паколькі яны таксама суадносяцца з лексмай *арэх*, але ўтвораны, як заўважае В. А. Жучкевіч, ад балтыйскай асновы. Аўтар прыводзіць таксама меркаванне У. М. Тапарова і А. М. Трубацова, што аснова ў гэтых айконімах блізкая да латышскага *rikstis* – *арэх* [3, с. 321].

З лексмай *бяроста* суадносяцца 11 айконімаў, якія з'яўляюцца назвамі 16 населеных пунктаў: *Берасты* (*Пруж.*), *Берасцечка* (*Хойн.*), *Вялікая Бераставіца* (*Бераст.*), *Малая Бераставіца* (*Бераст.*) і інш. А. М. Тручабоў адзначае, што праславянскае **bersta* (дакладей **berzta*) уяўляе сабою форму, роднасную праславянскаму **berza* 'бяроза', і ўзыходзіць да індаеўрапейскага перыяду: **berzta* < **bherǵtā*, дзе *-t-* – вытворнае ад індаеўрапейскай асновы **bherǵ-* 'светлы, белы' [8, 1, с. 197–198].

Назва *Бераставіца* магла з'явіцца таксама як памяншальнае, дзмінутыўнае ад *Бярэсце* – ранейшай назвы г. Брэста, тады *Бераставіца* – маленькае *Бярэсце* [3, с. 27]. Як вядома, *бяроста* адыгрывала вялікую ролю ў матэрыяльнай вытворчасці старажытных славян (*берасцянка*, *берасцяны посуд*, *берасцяныя*